પદ્ય વિભાગ

૧. પરથમ પરણામ મારા

રામનારાયણ પાઠક

રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠકનો જન્મ ૮ એપ્રિલ, ૧૮૮૭ના રોજ ધોળકા તાલુકાના ગાણોલ ગામે થયો હતો. શિક્ષકની નોકરી કરતાં પિતાની વારંવાર થતી બદલીને કારણે પ્રાથમિક-માધ્યમિક શિક્ષણ વિવિધ ગામોમાં લીધું. ઉચ્ચ શિક્ષણ ભાવનગર, મુંબઈ અને અમદાવાદમાં લીધું. અમદાવાદમાં વકીલાત કરી. મુંબઈની વિવિધ કોલેજોમાં અધ્યાપન કાર્ય કર્યું.

કવિતા, નાટક, વાર્તા, નિબંધ જેવા વિવિધ ક્ષેત્રે કામ કર્યું છે. 'શેષ' ઉપનામથી લખેલાં કાવ્યોના સંગ્રહને 'શેષનાં કાવ્યો' નામ આપ્યું હતું. તેમના મૃત્યુ પછી 'શેષનાં કાવ્યો'ની સત્તર રચના અને અન્ય ચાલીસ કાવ્યોને સમાવતો સંગ્રહ 'વિશેષ કાવ્યો' નામે પ્રકાશિત થયો હતો. વાર્તાક્ષેત્રે પણ તેમનું ઐતિહાસિક પ્રદાન રહ્યું છે. તેમનો છંદશાસ્ત્ર પરનો શાસ્ત્રીય ગ્રંથ એટલે બૃહત પિંગળ. ૧૯૪૬માં રાજકોટ ખાતે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ હતા. નર્મદ સુવર્ણચંદ્રક તથા સાહિત્ય અકાદમીના પારિતોષિક દ્વારા તેમને સન્માનવામાં આવ્યા હતા. ૨૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૫માં મુંબઈમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિએ પોતાના જીવન ઘડવૈયાઓને પ્રણામ કર્યાં છે. વ્યક્તિના જીવન-ઘડતરમાં મોટે ભાગે તેનાં માતા-પિતા તેમજ ગુરુનો સિંહફાળો હોય છે. કવિએ આ કાવ્યમાં મિત્ર, દુશ્મન, જીવન સાથી, મહાત્મા અને જગતને પણ જીવન ઘડવૈયા કહ્યા છે. તેઓએ સંસારસાગર તરી જવા માટે મરજીવાની ભૂમિકા બજાવી છે. અંધકાર તરફથી ઉજાશ તરફ લઈ જનારી આ વ્યક્તિઓને પ્રણામ કરીને કવિ તેમના તરફ અહોભાવની લાગણી વ્યક્ત કરે છે.

પરથમ પરણામ મારા, માતાજીને કહેજો રે,
        માન્યું જેણે માટીને રતન જી;
ભૂખ્યાં રહી જમાડ્યાં અમને, જાગી ઊંઘાડ્યાં, એવાં
        કાયાનાં કીધેલાં જતન જી.
બીજા પરણામ મારા, પિતાજીને કહેજો રે,
        ઘરથી બતાવી જેણે શેરી જી;
બોલી બોલાવ્યા અમને, દોરી હલાવ્યા ચૌટે,
        ડુંગરે દેખાડી ઊંચે દેરી જી.
ત્રીજા પરણામ મારા, ગુરુજીને કહેજો રે

જડયા કે ન જડિયા, તોયે સાચા જી;
એકનેય કહેજો એવા સૌનેય કહેજો, જે જે
અગમનિગમની બોલ્યા વાચા જી.
ચોથા પરણામ મારા, ભેરુઓને કહેજો રે
જેની સાથે ખેલ્યા જગમાં ખેલ જી;
ખાલીમાં રંગ પૂર્યા, જંગમાં સાથ પૂર્યા;
હસાવી ધોવરાવ્યા અમારા મેલ જી.
પાંચમા પરણામ મારા વેરીડાને કહેજો રે
પાટુએ ઉઘાડ્યાં અંતર દ્વાર જી;
અજાણ્યા દેખાડયા અમને ઘેરા ઉલેચાવ્યા જેણે
ઊંડા ઊંડા આતમના અંધાર જી,
છઠ્ઠા પરણામ મારા જીવનસાથીને કહેજો રે
સંસારતાપે દીધી છાંય જી;
પરણામ વધારે પડે, પરણામ ઓછાયે પડે
આતમની કહેજો એક સાંઈ જી,
સાતમા પરણામ, ઓલ્યા મહાત્માને કહેજો રે
ઢોરનાં કીધાં જેણે મનેખ જી;
હરવાફરવાના જેણે મારગ ઉઘાડ્યા રૂડા
હારોહાર મારી ઊંડી મેખ જી.
છેલ્લા પરણામ અમારા જગતને કહેજો જેણે
લીધા વિના આલ્યું સરવસ જી;
આલ્યું ને આલશે, ને પાળ્યાં ને પાળશે, જ્યારે
ફરી અહીં ઊતરશે અમારો હંસ જી.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત પ્રાર્થના કાવ્યનું અધ્યાપન કરાવતાં પહેલાં જીવનમાં પ્રાર્થનાના મહત્ત્વ વિશે ચર્ચા કરી શકાય. આપણા જીવનને સફળ અને સાર્થક બનાવવામાં જે-જે વ્યક્તિઓનો ફાળો મહત્ત્વનો હોય છે, તે-તે વ્યક્તિઓ વિશે વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાય જાણી શકાય. પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કોને કોને પ્રણામ કરવામાં આવ્યા છે તે વિશે ક્રમિક પ્રશ્નો પૂછીને તે બાબત વિસ્તૃત ચર્ચા કરી શકાય.

કોઈને આપવામાં જે આનંદ છે તેનું વર્ણન પ્રકૃતિનાં તત્ત્વોનાં ઉદાહરણ આપીને કરાવી શકાય. જગત પ્રત્યેની ઉદાત્ત ભાવના વિકસાવવા પરોક્ષ રીતે પ્રેરિત કરી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) સાથી (૨) વિશ્વ (૩) લડાઈ (૪) દુશ્મન
(૫) દરવાજો (૬) વાણી (૭) શરીર (૮) માણસ

સ. ૨. કાવ્યમાંથી પ્રાસયુક્ત શબ્દો શોધીને લખો :

(૧) શેરી (૨) સાચા (૩) ખેલ
(૪) દ્વાર (૫) મનેખ (૬) રતન

સ. ૩. કાવ્યમાંથી નીચેના શબ્દો માટેની સાચી જોડણી લખો :

(૧) પીતાજી (૨) જિવનસાથી (૩) ઉતરસે
(૪) મહાતમા (૫) ઉડી (૬) ભુખ્યા

સ. ૪. અનુસ્વારથી અર્થમાં થતો ફેરફાર લખો :

(૧) જગ જંગ (૨) અત્તર અંતર
(૩) નદી નંદી (૪) રગ રંગ

સ. ૫. કાવ્યમાંથી તળપદા શબ્દો શોધીને લખો.

સ. ૬. કાવ્યપંક્તિ પૂર્ણ કરો :

(૧) આલ્યું ને આલશે, ને ______________________________
(૨) પરણામ વધારે પડે, પરણામ ______________________________
(૩) એકનેય કહેજો એવા ______________________________
(૪) ભૂખ્યાં રહી જમાડ્યાં ______________________________

સ. ૭. કવિએ કોને કોને પ્રણામ કર્યા છે તે આકૃતિમાં લખો.

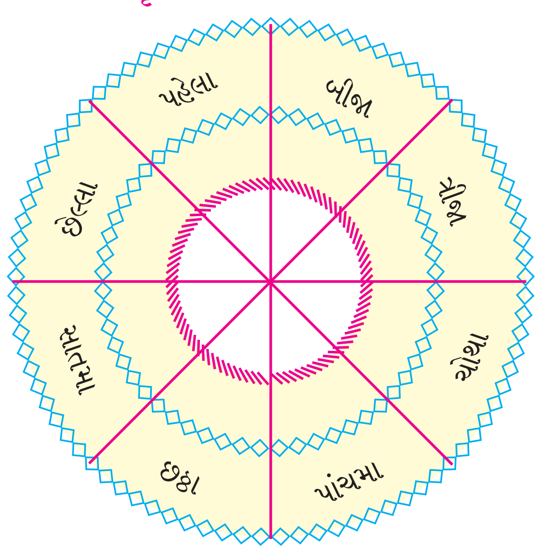

સ. ૮. **યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :**

(૧) ફરી અહીં ______________________ અમારો હંસ જી.

(અ) ઊતરશે (આ) ઊડશે (ઇ) રમશે

(૨) ______________________ કીધેલાં જતન જી.

(અ) બાળનાં (આ) માયાનાં (ઇ) કાયાનાં

(૩) ડુંગરે દેખાડી ઊંચે ______________________ જી.

(અ) ટોચ (આ) દેરી (ઇ) વેલ

સ. ૯. **કાવ્યમાંનો બોધ તમારા શબ્દોમાં લખો.**

સ. ૧૦. **સંધિ માટે ખાલી જગ્યા પૂરો :**

(૧) વિદ્યાભ્યાસ = વિદ્યા + [ ]

(૨) [ ] = પુરુષ + અર્થ

(૩) [ ] = સત્ય + આગ્રહ

(૪) પરમાર્થ = [ ] + અર્થ

(૫) સ્મરણાર્થ = [ ] + અર્થ

(૬) ભાવાર્થ = ભાવ + [ ]

સ. ૧૧. **કૌંસમાં આપ્યા પ્રમાણે કાળ પરિવર્તન કરો :**

(૧) માતા પોતે ભીને સૂઈ બાળકને સૂકે સુવાડે છે. (ભૂતકાળ)

(૨) ગુરુજી અગમનિગમની વાચા બોલ્યા હતા. (ભવિષ્યકાળ)

(૩) મહાત્માએ ઢોરમાંથી માણસ બનાવ્યા. (વર્તમાનકાળ)

(૪) ભેરુઓ જંગમાં સાથ પૂરશે. (વર્તમાનકાળ)

★ **તમારી આદર્શ વ્યક્તિ વિષે વર્ગમાં સમૂહ ચર્ચા કરો.**

પ્રકલ્પ

★ તમારી શાળામાં ગવાતી પ્રાર્થનાઓની નાની પુસ્તિકા બનાવો.

લેખન કૌશલ્ય

★ 'પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ' નિબંધ તૈયાર કરો.

★ તરસ્યા કાગડાની વાર્તા તમે જાણો જ છો. તે વાર્તાનો અંત તમારે બદલવાનો છે. પણ હા, નવા પરિમાણો સાથે આધુનિક જમાનાના સંદર્ભે...

6L9KPH

ક્ષમા વીરનું ભૂષણ છે.